

A FORDÍTÁSNYILVÁNTARTÁS ÉS A MŰSZAKI ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYI FORDÍTÁSOK HASZNOSÍTÁSA

dr. Körner Györgyné

I.

Magyarországon már 1949. óta rendelet írja elő, hogy a fordítató intézményeknek a tervbe vett szakfordításokat be kell jelenteniük. Ugyanakkor a Csehszlovák Népköztársaságban csak 1952-ben, a Német Demokratikus Köztársaságban 1957-ben került sor a fordítások központi nyilvántartására, a román és lengyel nyilvántartási központok pedig csak most alakulnak. A két utóbbi szervezet létrehozásánál a legnagyobb multra visszatekintő ezirányú magyarországi gyakorlat szolgál követendő példaként.

Természetesen a Szovjetunióban is foglalkoznak a kérdéssel és a fordítások országos nyilvántartási központjaként az Állami Nyilvános Tudományos Műszaki Könyvtárat /GPNTB/ jelölték ki. A fordítások beszolgáltatott köteleespéldányait a könyvtár információs kiadványaiban ismerteti.

Nyugat-Európában 1960-ban két nagy fordításnyilvántartási központot állítottak fel. Az első az European Translation Centre a hollandiai delfti egyetemen működik, és az oroszról vagy más keleteurópai nyelvből készült fordítások lelőhelyéről nyújt tájékoztatást. A brüsszelben létesült Transatom hatáskörébe csak az atomkutatásra vonatkozó fordítások tartoznak. A két intézmény munkájának koordinálása a kettős fordítások elkerülését célozza.

II.

A bejelentett fordításokkal kapcsolatos feladatokat Magyarországon az OMKDK Országos Fordításnyilvántartása látja el. Fordítás-gyűjteménye kb. 130 000 darabból áll. Hogy erről a mind mennyiségében, mind tudományos értékében igen jelentős anyagról megfelelő képet kaphassunk, az Országos Fordításnyilvántartás által vezetett katalógusok

alapján bizonyos szempontok szerinti kiértékelését végeztük el.

Mivel az Országos Fordításnyilvántartáshoz a szépirodalom kivételével minden tárgyi és bármilyen formában publikált anyag fordítását be kell jelenteni, a katalógusainkban lévő adatanyag tömege túlságosan nagy ahhoz, hogy az teljes egészében feldolgozható lett volna, ezért vizsgálódásunkat a két év műszaki folyóirataikk fordításaira korlátoztuk.

A tárgyköri elemzéshez a technika kialakult ágainak megfelelő szakcsoportosítást használtunk. A mindössze 12 szakcsoportot úgy alakítottuk, hogy abba az igen különböző tartalmu, rendkívül szerteágazó témakörű fordítási anyag besorolható legyen.

E 12 szakcsoport a következő:

1. Alaptudományok /matematika, fizika, oszillagászat/
2. Elektrotechnika. Híradástechnika
3. Közlekedés
4. Gépipar
5. Élelmiszeripar
6. Vegyipar. Kémia
7. Kohászat
8. Bányászat. Energia
9. Építőipar. Építészet
10. Üzemgazdaságtan /automatizálás, balesetvédelem/
11. Könnyűipar /bőr, textil, ruha, cipő, fa, papír/
12. Könyvtárügy /műszaki vonatkozásai/

Legelőször is annak megállapítására törekedtünk, hogy az utóbbi években, pontosabban 1958 óta a fordítások össz mennyisége hogyan alakult. Ennek a vizsgálatnak eredményeként a következő adatokat kaptuk:

1958-ban az összes bejelentések száma	19 500 db
1959-ben " " "	24 100 "
1960-ban " " "	28 500 "
1961-ben " " "	31 100 "
1962-ben becslés alapján kb.	33 000 "

Tehát az 1958-as évet bázisnak véve, 1959-re 123 %-ra, 1960-ra 146 %-ra, 1961-re 160 %-ra emelkedett az összes fordítás-bejelentések száma.

Ezek az adatok két törvényszerűséget mutatnak. Az egyik az, hogy a bejelentések száma folyamatosan emelkedik. A másik törvényszerűség azonban azt mutatja, hogy az egyes évek közötti emelkedés csökkenő tendenciájú, 1958-59 között még majdnem 5000 db, míg az 1961. és 1962.

esztendő között már csak 2000 körül volt.

A fordítás-termés teljességi felmérése során egyuttal azt is megvizsgáltuk, hogy milyen nyelvekről végeztek fordításokat. Az alábbi 15 nyelvvel találkoztunk:

angol, bolgár, csehszlovák, dán, francia, holland, japán, lengyel, német, olasz, orosz, román, spanyol, svéd, szerb.

Ez a felsorolás azt tanúsítja, hogy a fordításoknak tulnyomó többsége európai nyelveknek irodalmi terméséből készült. Az exotikus nyelveket csupán a japán nyelv képviseli.

Kutatási területünkön vizsgálatainkat a két esztendőnek megfelelő elhatárolásban végeztük. Ezzel a módszerrel azt akartuk elérni, hogy egyrészt két teljes esztendőről egymástól független képet alkothassunk, másrészt lehetővé tegyük a két esztendő adatainak összehasonlító vizsgálatát.

III.

Az első évi 24 100 db fordításbejelentésből 14 150 db volt a műszaki és természettudományos folyóiratcikk fordítások darabszáma, vagyis az egésznek 58,4 %-a.

A bejelentések az említett 12 szakcsoporton belül a következőképpen oszlanak meg:

	db	%
Kohászat	2098	14,84
Gépipar	1922	13,58
Vegyipar-Kémia	1846	13,05
Könnyűipar	1826	12,90
Építőipar-Építészet	1611	11,39
Elektrotechnika-		
Híradástechnika	1251	8,84
Bányászat-Energia	1106	7,82
Közlekedés	913	6,45
Üzeme-gazdaság	633	4,47
Élelmiszeripar	490	3,46
Alaptudományok	321	2,27
Könyvtárügy	133	0,94
	14 150	100 %

Ez a statisztikai felsorolás érdekes fényt vet iparunk fordítási igényére. Ott olyan iparág van, amelynek fordításbejelentései az elhatárolt anyag összmenyiségének 10-10 %-ánál többet, összesen 66 %-át teszik ki. Ez az öt iparág a kohászat, gépipar, vegyipar-kémia, könnyűipar, építőipar-építészet.

KÖRNER GY.: A Fordításnyilvántartás

Ugyanennek az anyagnak nyelvi megoszlása darabszámban és százalékban kifejezve a következő:

	db	%
német	4540	32,08
angol	4029	28,47
orosz	2881	20,36
csehszlovák	874	6,18
francia	861	6,08
lengyel	468	3,31
olasz	196	1,39
román	174	1,23
svéd	65	0,46
bolgár	26	0,18
holland	22	0,16
szerb	11	0,08
dán	1	-
japán	1	-
spanyol	1	-
	14,150	100 %

Ez a statisztika megerősíti azt a - mondhatjuk köztudatban lévő - felfogást, hogy a fordításra kerülő anyag tulnyomó többségében három, éspedig német, angol és orosz nyelvterületekről származik, és a bejelentéseknek több mint 80 %-át szolgáltatta.

A tárgykör és a nyelvi megoszlás szerinti alapstatisztikák felhasználásával, az iparágakon belüli nyelvi megoszlásokról alkothatunk képet. A fentebbi nyelvi statisztika három világnyelv elsőbbségét mutatta. A komplex kiértékelésnek végső eredményét feltüntető alábbi táblázatban csak ezt a három nyelvet szerepeltetjük, mivel minden iparágban ez a három nyelv vezet.

Az egyes szakok és azokon belül a fordítások nyelv szerinti alakulásában a sorrend a következő:

1. Gépipar	angol - német - orosz
2. Vegyipar	angol - német - orosz
3. Könnyűipar	német - angol - orosz
4. Épitőipar	német - orosz - angol
5. Elektrotechnika	német - angol - orosz
6. Közlekedés	német - angol - orosz
7. Élelmiszeripar	német - angol - orosz
8. Kohászat	angol - orosz - német
9. Bányászat	német - angol - orosz
10. Üzemgazdaság	német - orosz - angol
11. Alaptudományok	német - angol - orosz
12. Könyvtárügy	angol - orosz - német

Ebből az összeállításból azt is láthatjuk, hogy a vezető három nyelvterület mely szakokon belül azonos:

angol - német - orosz	Gépiparban
német - angol - orosz	Vegyiparban
	Könnyűiparban
	Elektrotechnikában
	Közlekedésben
	Élelmiszeriparban
	Bányászatban
német - orosz - angol	Alaptudományokban
	Építőiparban
	Kohászatban
	Üzemgazdaságban
	Könyvtárügyben

IV.

Hasonló szempontok szerint dolgoztuk fel a következő év munkáját is, ahol 28 500 db összes fordításbejelentésből a minket érdeklő műszaki és természettudományi folyóiratcikk fordítás 14 614 db volt, azaz 51,5 %. Ennek az anyagnak a megoszlása a 12 szakterületen a következő:

	db	%
Gépipar	2527	17,30
Kohászat	2110	14,45
Vegyipar-Kémia	1835	12,56
Könnyűipar	1741	11,92
Építőipar, Építészet	1495	10,24
Elektrotechnika-		
Híradástechnika	1194	8,17
Bányászat, Energia	1093	7,48
Közlekedés	851	5,82
Üzemgazdaság	788	5,39
Élelmiszeripar	538	3,68
Alaptudományok	364	2,49
Könyvtárügy	78	0,50
	14 614 db	100 %

Ugyanennek az anyagnak nyelvi megoszlása a következő képet mutatja:

	db	%
német	4926	33,71
angol	3948	27,02
orosz	2994	20,49
francia	844	5,78
csehszlovák	821	5,62
lengyel	627	4,29
olasz	170	1,16
román	130	0,89
svéd	52	0,35
holland	32	0,22
japán	30	0,20

KÖRNER GY.: A Fordításnyilvántartás

	db	%
szerb	22	0,14
bolgár	15	0,10
dán	2	0,02
spanyol	1	0,01
	<u>14 614 db</u>	<u>100 %</u>

A szakokon belül a 3 legjelentősebb nyelv egymásutánja így alakul:

Gépipar	német - angol - orosz
Kohászat	angol - német - orosz
Vegyipar-Kémia	angol - német - orosz
Könnyűipar	német - angol - orosz
Építőipar, Építészet	német - orosz - angol
Elektrotechnika	német - angol - orosz
Híradástechnika	német - angol - orosz
Bányászat, Energia	német - angol - orosz
Közlekedés	német - angol - orosz
Üzemgazdaság	német - orosz - angol
Élelmiszeripar	német - orosz - angol
Alaptudományok	német - angol - orosz
Könyvtárügy	angol - orosz - német

Foglaljuk össze csoportokba itt is azokat a szakokat, amelyekben a 3 világnyelv egymásutánja azonos:

angol - német - orosz	Kohászat, Vegyipar-Kémia
német - angol - orosz	Gépipar, Könnyűipar, Elektrotechnika, Bányászat, Közlekedés, Alaptudományok
német - orosz - angol	Üzemgazdaság, Élelmiszeripar
angol - orosz - német	Könyvtárügy

V.

Kísérreljük meg már most összehasonlítani a 2 esztendő adatait, és vizsgáljuk meg, hogy azokból milyen következtetéseket lehet levonni.

Mindkét esztendő első tábláit megtekintve, mindenekelőtt az a jelenség tűnik fel, hogy a szakok egymásutánja csak az első két szakcsoportot illetőleg változott. Az első évben a kohászat volt az első 2098 db-al, a gépipar 1922 db-al állt a második helyen.

A következő évben viszont a gépipar foglalta el 2527 db-jával az első helyet, míg a kohászat 2110 db fordításmennyiségével a második helyre szorult.

Összehasonlítva ezeket a számszerű adatokat, azt állapíthatjuk meg, hogy a kohászat fordításigénye viszonylag keveset emelkedett, viszont a gépiparé elég jelentős - csaknem 500 db-os kiugrást mutat.

A többi szakok fordításigénye mindkét esztendőben kb. megközelítően azonos szinten mozog.

Változatlan a helyzet abból a szempontból, hogy 5 szak teszi ki a megvizsgált fordításmennyiség jelentős részét, több mint 66 %-át. Ez az 5 szak a gépészet, kohászat, vegyipar, könnyűipar, építészet.

A nyelvi megoszlást vizsgálva mindenekelőtt a három nagy világnyelvnek: németnek, angolnak, orosznak domináns jellege tűnik ki. Itt is azt a megfigyelést tehetjük, hogy a három nyelvnek egymásutánja, illetve a vonatkozó fordítási anyag %-os mennyisége mindkét esztendőben csaknem azonos. Ugyancsak azonos a három világnyelv fordítási mennyiségeinek együttes összege mindkét évben, éspedig 81 %.

A többi nyelveknek mind egymásutánjában, mind fordítási mennyiségében mutatkoznak eltérések, ez azonban a fordítások összmennyiségéhez viszonyítva igen kisméretű, tehát a végső képet komolyabb mértékben nem befolyásolja.

A megadott pontos szám adatok mellett, figyelembe kell venni azt, hogy még a műszaki tárgykörhöz tartoznak a gépek használati utasításai, a műszaki könyvek fordításai, a műszaki kongresszusok és konferenciák anyaga, valamint a szabványok és szabadalmak fordításai is. Ez az anyag nincs meg a fenti bontásban, és ezért csak tájékoztató adatokat közölhetünk. Az első évre megadott 58 % műszaki anyag mennyisége az összes bejelentések számához viszonyítva 68-70%-ra, a második évi 51,5 % pedig 65-67 %-ra becsülhető.

VI.

Befejezésül vizsgáljuk meg e két esztendő néhány további adatát, mégpedig a fordításbejelentések, letiltások és az utóbbiból származó gazdasági haszon adatait; továbbá az OMKDK fordítási gyűjteményének forgalmi statisztikáját.

Vállalataink ma már évente több mint 5 millió forintot költenek fordítások készíttetésére. Ezenkívül számos vállalat és fordító iroda még belső fordítókkal is fordíttat.

Az OMKDK Fordítási Osztálya az első vizsgált évben 160 932 oldal, a másodikban pedig 293 594 oldal másolatot küldött ki.

A Fordításnyilvántartási Csoport azokról a fordításokról, amelyeket már egy ízben bejelentettek, újabb fordítási engedélyt nem ad ki. Ezzel megakadályozza ugyanannak az idegen nyelvű szövegnek párhuzamos, kétszeres vagy többszörös fordítását, és így forintban és munkaerőben egyaránt jelentős megtakarítást ér el. Ez a megtakarítás

az első évben 2 548 072 Ft /3593 db/ fordításbejelentés, a másodikban pedig 3 313 157 Ft /4673 db/ fordításbejelentés letiltása volt.

Ezek a forint összegek ill. darabszámok csak az írásbeli letiltásokat tükrözik. Igen jelentős még az a megtakarítás, amelyet már előzetes információk alapján érünk el, ugyanis ilyenkor az érdeklődő intézmény a fordítás szándékától eláll, és bejelentést sem tesz ill. nem kér fordítási engedélyt.

Amint az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ évi jelentéseiből látható, a könyvtár olvasótermében helyben olvasott és a Fordítási Osztály által másolatban kiadott fordítások száma az első vizsgált évben 7710 volt, ugyanez a mennyiség a második évben 12 428 db-ra emelkedett.

Ez a felhasználás állandóan növekvő tendenciát mutat, amit a következő adatok támasztanak alá: az 1962-es év különböző hónapjainak néhány hetét megvizsgálva a könyvtárban helyben olvasott folyóiratcikk fordítások napi átlaga 55 db, ugyanabban az időben az olvasott folyóirat-félék száma napi 108 db volt.

A fordításokkal kapcsolatban ezideig megoldatlan probléma az elkészült és gyűjteményekben őrzött fordítások központi jegyzékének összeállítása ill. folyamatos kiadása. Enélkül az a hatalmas anyagi befektetés és szellemi kincs, ami évente több százezer oldalt kitevő fordításokban elfekszik, a jelenleginél sokkal nagyobb publicitást kapna és ennek következtében gazdaságosabban lenne kihasználva.

Ezzel kapcsolatban hivatkozhatunk a többi népi demokrácia példáira - melyeknél pedig a fordítások problémájának rendezése a mindenki alacsonyabb fokon áll - a fordítási jegyzékek kiadása mégis a legelső lépések közé tartozik.

A technika gyors haladásának megfelelően, ma már tudunk a fordítások legújabb, legmodernebb módszeréről is: a megfelelő módon átalakított számítógépekkel készült gépi fordításokról. Hazánkban a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete is folytat kísérleteket gépi fordítás előkészítésére, és ehhez az itt ismertetett adatokat e tanulmány készítése közben már kérte, és minden valószínűség szerint fel is használta.

. □ .

IRODALOM

BALÁZS S. - SZABOLCSKA F.: A műszaki könyvtárhálózat fejlődéséről. Könyvtáros, 1960. 5.sz. 343-344.p.

BALÁZS S. - SZABOLCSKA F.: Műszaki könyvtárak bibliográfia és dokumentáció a Szovjetunióban. Bp. 1962. OMKDK./OMKDK Módszertani Kiadványsorozata. 1962. 1-2.sz./

BROWN, A.L.: Survey of translation activity in the United States and Canada. - Special Libraries, 1962. 1.sz. 34-36.p.

LIEBESNY, P.: Co-operative action: What can be learned from abroad.- Aslib Proceedings, London, 1960. 4.sz. 149-151.p.

LESKA, M.: Tudományos kutatóintézetek a népi demokratikus államokban. Varsó, 1961. - CIINTE /Centralnego Instytutu Informacji Naukowo-Technicznej i Ekon./

READETT, A.G.: The benefits of co-operation. Aslib Proceedings, 1960. 4.sz. 152-157.p.

SEBŐ Zoltánné: Romániai Tanulmányut. MKT, 1960. 5.sz. okt. 52-60.p.

SZABOLCSKA F. - VINCE Pálné: Újabb tapasztalatok az NDK dokumentáció és könyvtári szervezetéről. - MKT, 1959. 3.sz. 3-21.p.

.. 0 ..